

BRYOLOGIESE NOTITIES VI

door

P. JANSEN en W. H. WACHTER.

MOSSEN VAN DE HUNNEBEDDEN (*Slot*).

Toen wij wegens de grote belangrikheid, onze kolleksie hunnebedmossen in het Rijksherbarium deponeerden, en daarover enkele gesprekken voerden met dr S. J. VAN OOSTSTROOM, beloofde deze ons, zo mogelijk enkele andere hunnebedden te bezoeken. Hij raadpleegde het bekende werk van A. E. VAN GIFFEN „De hunnebedden in Nederland” uitg. OOSTHOEK, Utrecht, 1925—1927, waaruit bleek, dat van de 54 hunnebedden in Drente er 19 niet, en 6 slechts weinig waren onderzocht. Samen met de heer J. S. ZANEVELD, ook verbonden aan het Rijksherbarium, heeft hij in de week van 15—22 Julie 1939 van deze 25 er 23 kunnen bezoeken, voorwaar een schitterende prestatie, met buitengewoon sukses bekroond. De twee niet bezochte, D33 en D51 uit onderstaande lijst, waren niet te bereiken, zelfs met de hulp van omwonende boeren niet, daar zij midden in roggevelten lagen; en van het plan, deze in September te bezoeken, is om begrijpelijke redenen helaas niets gekomen. Tevens had VAN OOSTSTROOM de vriendelijkheid, alle hunnebedden, waarvan reeds gegevens bekend waren, met de lijst van VAN GIFFEN te identificeren; en bij elk het kwartierhok aan te geven, waarbij bleek, dat een paar hunnebedden, op de stafkaart aangegeven en niet vermeld door VAN GIFFEN, inderdaad niet meer bestonden.

In de volgende lijst staat voorop de aanduiding bij VAN GIFFEN; daarna tussen haakjes het nummer van onze lijst van pag. 44 van deze jaargang, welke lijst reeds gezet was bij ontvangst der mossen; verder een nadere omschrijving van de vindplaats en eindelijk het kwartierhok. De enige moeilijkheid leverden de namen Midlaren en Zuidlaren, daar Midlaren bij de gemeente Zuidlaren behoort, en de beide hunnebedden vlak bij elkaar liggen (zie p. 43).

G1	(W24)	Noordlaren, gem. Haren.	J7. 14. 44.
D1	(W19)	Steenbergen, gem. Roden.	J7. 21. 14.
D2	(W18)	Westerveld, gem. Norg.	J7. 31. 42.
D3	(W22 of 23)	Midlaren, gem. Zuidlaren. Westelik h. van tweetal.	J7. 24. 22.

D4	(W22 of 23)	Midlaren, gem. Zuidlaren. Oostelik h. van tweetal.	J7. 24. 22.
D5	(W27)	Zeyen, gem. Vries.	J7. 33. 13.
D6	(W28)	Tinaarloos, gem. Vries.	J7. 24. 34.
D7	(W32)	Schipborg, gem. Anloo.	J7. 35. 13.
D8	(W30)	in het Bos van Kniphorst, gem. Anloo.	J7. 35. 14.
D9	(W31)	Noordloo, gem. Anloo.	J7. 35. 23.
D10		Gasteren, gem. Anloo	J7. 34. 44.
D11		Anloo, gem. Anloo	J7. 45. 12.
D12	(W13)	Eext, in de es, gem. Anloo.	J7. 45. 41.
D13		Grafkelder Eext, gem. Anloo.	J7. 45. 41.
D14	(W12)	z.g.n. van Gieten, gem. Anloo.	J7. 45. 44.
D15	(W25)	Loon, gem. Assen.	J7. 44. 13.
D16	(W26)	Balloo, gem. Rolde	J7. 44. 34.
D17	(W10)	Rolde, gem. Rolde. Noordelik h. van tweetal.	J7. 54. 21.
D18	(W11)	Rolde, gem. Rolde. Zuidelik h. van tweetal.	J7. 54. 23.
D19	(W9)	Drouwen, gem. Borger. Westelik h. van tweetal.	J7. 66. 21.
D20	(W8)	Drouwen, gem. Borger. Oostelik h. van tweetal.	J7. 66. 21.
D21	(W4)	Bronneger, gem. Borger. Zuidwestelik h. van tweetal.	J6. 66. 24.
D22	(W5)	Bronneger, gem. Borger. Noordoostelik h. van tweetal.	J6. 66. 24.
D23	(W3)	Bronneger, gem. Borger. Noordelik h. van drietal.	J7. 66. 24.
D24	(W2)	Bronneger, gem. Borger. Zuidwestelik h. van drietal.	J7. 66. 24.
D25	(W1)	Bronneger, gem. Borger. Zuidoostelik h. van drietal.	J7. 66. 24.
D26	(W7)	Drouwenerveld, gem. Borger.	J7. 66. 14.
D27	(W6)	Grote Hunnebed, gem. Borger.	J7. 66. 44.
D28		Buinen, gem. Borger. Noordelik h. van tweetal.	J7. 66. 44.
D29		Buinen, gem. Borger. Zuidelik h. van tweetal.	J7. 66. 44.
D30	(W14)	Exloo, gem. Odoorn. Noordelik v. Exloo.	K7.17.24.
D31		Exloo, gem. Odoorn. Zuidelik van Exloo.	K7.27.24.
D32	(W15)	Odoorn, gem. Odoorn. Noordwestelik van Odoorn.	K7. 27. 32.
D33		Valtherveld, gem. Odoorn. Noordwestelik	

	h. van tweetal.	K7. 37. 21.
D34	Valtherveld, gem. Odoorn. Zuidoostelik h. van tweetal.	K7. 37. 21.
D35	Valthe, gem. Odoorn. Zuidwestelik van Valthe.	K7. 37. 24.
D36 (W17)	Valthe. Westelik h. van tweetal.	K7. 38. 11.
D37 (W17)	Valthe. Oostelik h. van tweetal.	K7. 38. 11.
D38 (W29)	Emmerveld, gem. Emmen. Noordelik h. van drietal.	K7. 38. 33.
D39 (W29)	Emmerveld, gem. Emmen. Zuidwestelik h. van drietal.	K7. 38. 33.
D40 (W29)	Emmerveld, gem. Emmen. Zuidoostelik h. van drietal.	K7. 38. 33.
D41	Weg Emmen—Odoorn, gem. Emmen.	K7. 48. 11.
D42	Westenesch, gem. Emmen. In de es.	K7. 47. 24.
D43 (W16)	Emmen, Langgraf, in de Schimmeresch.	K7. 48. 13.
D44	Westenesch, gem. Emmen, achter boerderij Houwing.	K7. 47. 42.
D45	Emmerdennen, gem. Emmen.	K7. 48. 14.
D46	Angelsloo, gem. Emmen. Noordelik h. van tweetal.	K7. 48. 41.
D47	Angelsloo, gem. Emmen. Zuidelik h. van tweetal.	K7. 48. 41.
D48	Noordbarga, gem. Emmen. Steen, is geen hunnebed.	K7. 57. 21.
D49	Schoonoord, gem. Sleen. K7. 36 juist op de grens van 32 en 34.	
D50	Noordsleen, gem. Sleen. Noordelik h. van tweetal.	K7. 46. 23.
D51	Noordsleen, gem. Sleen. Zuidelik h. van tweetal.	K7. 46. 23.
D52	Diever, gem. Diever.	K6. 28. 34.
D53 (W20)	Havelte, gem. Havelte. Westelik h. van tweetal.	K6. 47. 31.
D54 (W21)	Havelte, gem. Havelte. Oostelik h. van tweetal.	K6. 47. 31.

Wat nu elk hunnebed apart betreft, zijn de volgende vondsten te vermelden:

- D5: *Andreaea petrophila*, *Ceratodon*, *Dicranoweisia*, *Grimmia trich.*, *Polytrichum pil.* en *Rhacomitrium heterost.*
D10: *Ceratodon*, *Lophozia bicrenata*, *Polytrichum pil.* en *Webera nutans*. Deze *Lophozia* was wel een van de grootste verras-

- singen, maar bleek ook op D49 en op de z.g. „Groote Steen” op de Lemelerberg (een granietblok) voor te komen; gelukkig alle keren c.fr. Het perianth had een bleke rand aan de mond, de celwanden waren dik, de gemmen hoekig. Slechts de cilia aan de mondrand van het perianth waren iets korter, dan staat aangegeven: wij telden 1 à 2 cellen inplaats van 3 tot 4.
- D11: Cephaloziella Hampeana, Dicranum scop., Grimmia trich., Hypnum cup., Lophozia lycopodioides, Polytr. pil., Ptilidium ciliare, Rhacom. heterost., Scapania compacta en Webera nutans. Vier hepaticae op één hunnebed, waaronder Lophozia lycopodioides, die trouwens ook op D38, 39 en 49 voorkwam!
- D13: Ceratodon en Hypn. cupr.
- D15: Andreaea Rothii, Cephaloziella Starkei, Ceratodon, Dicranoweisia, Dicranum scop., Hypn. cup., Pleurozium Schreberi en Rhacom. heterost.
- D16: Cephaloziella Starkei, Dicranoweisia, Dicranum scop., Grimmia trich., Hedwigia, Hypn. cupr., Polytr. pil., Rhacom. heterost. en Webera nutans.
- D28: Dicranoweisia, Grimmia trich., Pleurozium en Polytr. pil.
- D29: Dicranoweisia, Hypn. cupr. en Pleurozium.
- D31: Cephal. Starkei, Dicranum scop., Pleurozium, Ptilidium, Rhacom. heterost. en Webera nut.
- D32: Cephal. Starkei, Dicranoweisia, Dicranum scop., Pleurozium, Ptilidium en Rhacom. het.
- D34: Cephal. Starkei, Gymnocolea inflata, Lophozia barbata, Rhacom. het., Scapania comp. en Webera nut. Weer een hunnebed met vier levermossen, die tevens schaars op andere voorkomen.
- D35: Polytrichum piliferum.
- D36: Dicranoweisia, Grimmia trich. en Hypn. cupr.
- D37: Ceratodon, Grimmia trich., Hypn. cupr., Polytr. pil. en Rhacom. het. met var. obtusum.
- D38: Catharinaea undulata, Cephal. Starkei, Dicranoweisia, Dicranum scop., Hypn. cupr., Lophozia lycopodioides, Ptilidium, Scapan. comp. en Webera nut.
- D39: Cephal. Starkei, Dicran. scop., Hypn. cupr., Lophocolea bidentata, Lophozia lycopodioides, Rhacom. het. en Webera nut.
- D40: Hedwigia, Hypn. cupr. en Webera nut.
- D41: geen mossen, wel lichenen en een alg: Prasiola crispa (Lightf.) Menegh., draadvormig stadium (det. Mej. dr Jos. Th. Koster).

- D42: *Dicranoweisia*, *Hedwigia*, *Hypn. cupr.* en *Rhacom.* het.
 D43: *Dicranoweisia*, *Grimmia trich.* en *Hypn. cupr.*
 D44: *Ceratodon*, *Dicranoweisia*, *Grimmia trich.*, *Hypn. cupr.*,
 benevens de alg: *Hormidium flaccidum* A. Br. (det. Mej.
 dr Jos. Th. Koster).
 D45: *Andreaea Rothii*, *Dicranella heteromalla*, *Dicranoweisia* en
Webera nut.
 D46: *Cephal. Starkei*, *Dicranoweisia* en *Grimmia trich.*
 D47: *Polytr. pil.*, benevens de alg *Hormidium flaccidum* A.Br.
 (det. Mej. dr Jos. Th. Koster).
 D48: *Bryum argenteum*, *Cephal. Starkei*, *Ceratodon*, *Polytr. pil.*
 en *Rhacom. trich.*
 D49: *Dicranoweisia*, *Dicran. scop.*, *Grimmia trich.*, *Hedwigia*.
Hypn. cupr., *Lophozia bicrenata*, *Loph. lycop.*, *Loph.*
ventricosa, *Ptilidium*, *Rhacom. het.* en *Webera nut.*
 D50: *Cephal. Hamp.*, *Dicran. scop.*, *Grimmia trich.*, *Hedwigia*,
Hypn. cupr., *Polytr. pil.* en *Rhacom. het.*
 D52. *Cephal. Hamp.*, *Ceratodon*, *Dicranella heteromalla*, *Dicra-*
noweisia, *Grimmia trich.*, *Hedwigia*, *Hypn. cupr.*, *Polytr. pil.*,
Rhacom. het. en *Webera nut.*
 D53: *Ceratodon*, *Dicranoweisia*, *Grimmia trich.*, benevens de alg
Protococcus viridis Ag. (det. Mej. dr Jos. Th. Koster).
 D54: *Grimmia trich.*

VAN OOSTSTROOM verzamelde ook nog mossen van de z.g. „Groote steen” op de Lemelerberg in Overijssel (M7. 11. 21); op dit granietblok kwamen voor: *Gymnocolea inflata*, *Lophozia bicrenata*, *Polytr. pil.*, *Rhacom. het.*, *Scapania comp.* en *Webera nut.*, welke alle reeds op één of meer hunnebedden waren gevonden. Geheel anders was dit met enige stenen, die in een plantsoen in het dorp Mariënberg in Overijssel (L7. 63. 22) gewoon op de grond waren gedeponeerd. Eerst kregen wij materiaal van ZANEVELD, later van VAN OOSTSTROOM, dat onderling goed overeenstemde, maar belangrijk afweek van de bekende hunnebedflora.

Het waren: *Amblystegium serpens*, *Brachythecium rutabulum*, *Ceratodon*, *Dicranoweisia*, *Grimmia pulvinata*, *Hypn. cupr.*, *Orthotrichum affine*, *Polytr. juniperinum* en *Tortula muralis*. Geen enkel karakteristiek hunnebedmos komt hierbij voor; het lijkt meer op de flora van bakstenen muurtjes en bruggetjes. Waar de stenen in niets schenen af te wijken van de stenen der hunnebedden (en dan ook als granietblokken waren aangeduid), kunnen beide heren geen enkele verklaring voor dit vreemde feit aanvoeren. Opgemerkt zij nog, dat de *Brachythecium*, *Orthotrichum* en *Ceratodon* door

VAN DEN HOUTEN op zwerfstenen te Foxhol in 1934 zijn gevonden; en dat enkele stenen, door ons in Zuid-Limburg gezien, weer een andere begroeiing hadden.

Tans geven wij een overzicht van alle bekende hunnebedmossen; G betekent het enige hunnebed in Groningen; de cijfers hebben betrekking op de Drentse hunnebedden; L = Lemelerberg; B, R, E en W zijn oude opgaven voor Borger, Rolde, Emmen en Weerdinge.

<i>Andreaea petrophila</i>	5, 7, 32.
<i>Andreaea Rothii</i>	6, 15, 27, 45, B, R, E.
<i>Bryum argenteum</i>	48.
<i>Campylopus flexuosus</i>	30.
<i>Catharinaea undulata</i>	38.
<i>Cephaloziella Hampeana</i>	11, 30, 50, 52.
<i>Cephaloziella Starkei</i>	7, 8, 15, 16, 31, 32, 34, 38, 39, 46, 48, 53.
<i>Ceratodon purpureus</i>	3 of 4, 5, 9, 10, 13, 14, 15, 23, 37, 44, 48, 52, 53.
<i>Dicranella heteromalla</i>	45, 52.
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	3, 4, 5, 8, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 36, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 52, 53, B, R.
<i>Dicranum scoparium</i>	8, 11, 15, 16, 23, 31, 32, 38, 39, 49, 50.
<i>Frullania dilatata</i>	B, R, E.
<i>Frullania Tamarisci</i>	B, R, E.
<i>Grimmia trichophylla</i>	G, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 36, 37, 43, 44, 46, 49, 50, 52, 53, 54, B, R.
<i>Gymnocolea inflata</i>	34, L.
<i>Hedwigia albicans</i>	G, 3, 4, 7, 8, 12, 14, 16, 24, 25, 27, 32, 40, 42, 49, 50, 52, 53 of 54, B, R, E, W.
<i>Hypnum cupressiforme</i>	3, 4, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 27, 29, 30, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 49, 50, 52, B, R, E, W.
<i>Lophocolea bidentata</i>	39.
<i>Lophozia barbata</i>	34, B, R.
<i>Lophozia bicrenata</i>	10, 49, L.

<i>Lophozia lycopodioides</i>	11, 38, 39, 49.
<i>Lophozia ventricosa</i>	7, 49.
<i>Orthotrichum affine</i>	B.
<i>Pleurozium Schreberi</i>	15, 28, 29, 31, 32.
<i>Polytrichum juniperinum</i>	E.
<i>Polytrichum piliferum</i>	3 of 4, 5, 10, 11, 16, 22, 24, 28, 32, 35, 36?, 37, 47, 48, 50, 52, L, E.
<i>Ptilidium ciliare</i>	11, 31, 32, 38, 49.
<i>Rhacomitrium heterostichum</i>	1, 3 of 4, 5, 6, 7, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 24, 27, 30, 31, 32, 34, 36?, 37, 39, 42, 48, 49, 50, 52, 53, 54?, L, B, R, E.
<i>Rhac. het. var. affine</i>	B.
<i>Rhac. het. var. obtusum</i>	14, 19, 20, 32, 37, W.
<i>Scapania compacta</i>	11, 34, 38, L.
<i>Webera nutans</i>	8, 10, 11, 16, 25, 31, 34, 38, 39, 40, 45, 49, 52, 53, L.

Behalve mossen namen beide heren ook nog een aantal Lichenen mee, hoewel deze niet volledig verzameld konden worden. Hierop hopen wij later terug te komen.

Tot slot betuigen wij onze hartelijke dank aan beide heren, alsmede aan Mej. dr Jos. TH. KOSTER, die de algen determineerde.